

aztiralostreb

Bertsoa atzekoz aurrera pentsatu behar dela esaten da. Txaloaren hurren dauden hitzek behar dutela distira gehien, arrazoiak joan behar duela hor, indarrak. *Txistuak jo dituzue bainan maite zaituztet oraindik*. Formaz (ere) epikoa da bertsolaritza. Eta indar joko bat (ere) bada, eta espektakulu bat, lehia ikusgarri eta morbosoa bat, epaitua, kritikakua, kapital handikoa, gladiadoreen itxura duena, subjektiboa, puntuagarria, taldea eta kolektiboa behar duena baina izen-abizenek kantatzen dutena.

2022. urte hau, pandemia baten ondorio, Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa Nagusiaren urtea izan da. Asebate gara ia txapelketaren haizez, eta, noski, bertsolaritza ez da txapelketaren logikako jarduna soilik; baina, nahi nituzke txapelketa bueltan sortutako gogoetak zuekin partekatu.

Has nadin atzekoz aurrera. Hauxe izan zen Maialen Lujanbiok 2022ko Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa Nagusiko txapela jantzi ostean lankide ohi batek idatzi zidana: «Ez dut ezer ulertu. Nori eskaini dio?». Lujanbioren agurra borrokarako dei moduan ulertu nuen nik, gaur eta hemen jasaten ari garen hainbat zapalkuntzen kontrako oihua. Hori izan zen bertaratutako 13.300 lagunei eta pantailen bidez finala jarraitzen ari zirenei esan nahi izan ziena; irribarre konplizez edo B planik ez dagoela jakinda. Borrokarako deiak, akaso, ulertu ulertzen dira, baina ez dakigu zer esaten ari zaizkigun.

«Aldaketak beti gertatzen dira behar zutena baino beranduxeago»: aldaketak eragin egin behar dira, baina, pasatu ere pasatzen dira. Aldaketa handikoa txapelketa iragarri zen hasieratik; finalaren lekua zen horietako nabarmenena.

Bizkaiko periferia gentrifikatua utzi eta Hiri Buruzagira, Nafarroaren bihotzera. Karga kultural eta politiko handiko aldaketa izan da, irudipenez, bertsozaleak, oro har, bat egin eta konbentzimenduz hartu duena, eta hori ere ezinbestekoa zen bertsogintzaren norantza bermatzeko. Barakaldoko Bilbao Exhibition Centerren egindako azken finalean, 2017an, entzun ziren finalaren nolakotasuna aldatu beharreko iritzia: batzuek, finaleko sarreraren salmenta medio, hurrengo geltokiak San Mames izan behar zuela zioten; beste batzuek, BEC betetzea ondo zegoela, baietz, bertsolaritzak ere erronka hori bete zuela, baina ikusle kopuruaren gorakada eta hobe-kuntza ez datozela bat, eta, agian, bertsolaritzaren helburu ez duela masak izan behar; txikira apustu egitea dela hobe. Iraultza berdea edo desazkundera.

Gaur-gaurkoz, finalaren nolakotasunari dagokionez, ohol-tzaren kokapena izan da gertarazi den aldaketa; ez horrenbeste bere forma, ikusle kopurua, txapelketaren ordutegia, gai-jartzailearen papera, pantaila erraldoia, ariketak, ariketen ordena, ariketen tonua...

Baina bertsolariak bai, bertsolariak izan dira aldatu direnak, eta hori eragin bezain gertatu egin da. Bertsolaritzaren osasun ona, transmisioa, behetik gorako joera azpimarratzen denetan, lagun batek beti esaten du: bertsolaritzari belau-naldi batek heltzen dio, are gehiago, dozena bat lagunek. Josu Amezaga soziologoak euskal kultura katarro batek hil dezakeela esaten zuen, eta, bertsolaritzaren kasuan, 2001etik Euskal Herriko Bertsolari Txapelketako finala ia bera izan da; bizi-bizi, gizartearekin batera, ausart aurrera zihoan kultur adierazpide oso baten isla zen argazkian, zortzi lagunetatik aurpegi berri bat izan da gehienera. Jon Maiak izendatutako belau-naldi *berria* agertzen zen kinieletan, bertsozaleen gogoan eta plazetan. Nik uste dut oso faktore konkretu eta bereziak izan dituen belau-naldia izan dela. Jon Maia, Maialen Lujanbio, Unai Iturriaga, Igor Elortza, Aitor Mendiluze, Aitor Sarriegi, Unai Agirre, eta, anakronikoki, Sustrai Colina eta Amets Arzallus ere zakuan sartuko nituzke, bertsogintza

sozialaren lehen generazioa izan dira, euren distira eta ekitez, baina baita denbora eta leku baten ondorio ere. Kontu honekin gehiegi katramilatu gabe, esan nahi nukeena da belaunaldi hori izan dela txapelketetan arrakastatsuen, eta, ondorioz, plazen jardunean gehien, eta, horregatik, txapelketetan nabarmenen, eta, beraz, plazetan ere desiratuen ibili dena. 2017ko finalisten artean bik esan zuten ez zutela parte hartuko, eta 2022an hiru gorputz berri izan dira finalean. Batzuetan irudipena dut aldaketak hala pasatzen direnetan egoten dela lehiari oso loturiko sentsazio zabaldu bat; irabaztea besteak garaitzea dela. Eta badagoela ahoz gora esan gabeko uste orokortu bat, oraindik ere, aurkeztu izan balira, *belaunaldi berrikoak* beraiek leudekeela finalean.

Maialen Lujanbio bera ere izan da uste horretatik irakurria. Aitor dezadan nik ere aipatu nituela txapelerako beste hautagai batzuk, eta, inguruan ere, bateren eta besteren izenak entzuten nituen. Maialen txapelketan zehar ez entzuteagatik izan daiteke hori, eta, aipatu dugun diziplinaren osasunari begira, seinale ona da, akaso, izen bat baino gehiago egotea punta-puntan. Ordea, Maialenen final bezperako elkarriketak irakurri eta finaleko lehen ofizioa entzun ostean, bere-berea duen ebidentzia eta argitasunaz ohartu nintzen beste behin. «Klaro, onena da». Andoni Egañak lau Euskal Herriko txapel jantzi zituen jarraian, eta finalean beti zen bera gehienen faborito, garaiezintzat jotzen genuen ia. Txapel honen aurretik, Maialen errazago genuen tronugabetua, Maialen onena eta emakumea delako.

Hori da azpimarratu nahi nukeen beste aldaketa bat, finaleko, eta txapelketan zeharreko, emakumeen presentzia. Kuantitatiboki eta kualitatiboki ikusgarria izan da aldaketa. Aldarri feministak, bertsolariengandik ez ezik, hedabideetatik eta publikotik ere etorri dira; feminismotik ari da bertso-laritzaz egiten, eta bertsolaritzatik ere zedarritzen ari da Euskal Herriko mugimendu feminista. Sortzen dit irrika eta sortzen kezkak. Luze aritzeko gaia da. Txapelketari begira iruditu zait kritika feminista egiteko oraindik tresna gutxi ditugula,

bertsolariei babesa adierazteko moduez ere badagoela zer gogoetatua, eta, bertsolaritzaren baitan, feminismoak ere baduela transmisioaren ardura.

Bertsolaritzaren eta feminismoaren arteko uztartzearen antzekotasuna bertsolaritzaren eta gazte mugimendu batzuen artean ere badagoela esango nuke. Bertsolaritza eta bertsolariak begirada, ideologia eta esparru jakin batzuetara heltzeko baliatu dira, eta, ezinbestean, kera horiek ere txertatu dira bertsolaritzan. Agian, gaiei eta diskurtsoei begira oraindik ez modu nabarmenegian, baina, bertsozaletasunari dagokionez, historikoki, batik bat, hizkuntzatik eta nazio ikuspegitik eraiki izan den publikoa beste leku eta arrazoi batzuentatik dator orain, eta hori, nire ustez, interesgarria da oso.

Txapelketaren bueltekin amaitzeko, zirriborroan eta narras irudikapen batzuk: bertsolaritzak lortzen du jendea emozionatzea, jendea batzea, jendea harrotzea. Ordea, herria ez da jendea. Zer egin sarreraren prezioarekin? Denok al dugu kulturarako sarbidea? Borondatezko lanetan nor dabilta? Euskara hutsez, hitz hutsez ari gara sortzen. Eta hori, bizi dugun testuinguru honetan, transgresorea da. Hedabideek txapelketari egin dioten jarraipena handia izan da, *El Diario Vasco*-tik hasi eta hiru-lau podcast propio izateraino. Ahots ugarik batera hitz egitean badakigu zer sortzen den. Zein gairi ari gara kantatzen? Zeini ez? Plazetan jartzen diren gai literario, festazale edo espermentalek ezin al dute lekuri izan txapelketan? «Zuek bi ikerlari zarete» beharrean kanta al dezakete bi molekulek, edo esperantzak eta lotsak, edo galderetatik abia al daiteke ofiziorik? Beti sortzen al du bertsolariak? Epaimahaikoen izenak entzuten ditugu, baina, apenas jartzen diegu aurpegirik. Txapelketan, bertso-saioa puntuazioen arabera agurrekin amaitzen da. 659,50. 737. 608. Eskuragarri egoten da ariketa bakoitzean epaileek jarritako puntuazioa. Uste dut, epaimahaiaren lana ulertu, baloratu eta hobetzeko, entzulearen eta batez ere bertsolarien osasun mentalerako, puntuazioaren azalpena ematea positiboa litzatekeela, berariaz eta pertsonalki, purrusta soinu

eskatzen aritu gabe. Zer gertatzen da txapelketa nagusian kantuan ari ez diren bertsolariekin? Zer, parte hartzeko aukera izan eta parte hartzea erabaki ez dutenekin? Non egiten da txapelketarako prestaketa? Nola entrena daiteke? Nork norekin egiten ditu bertso-eskolak? Bakoitzak bere kasa bilatu behar ditu moduak edo eskain daitezke baliabideak?

Aurten izan dut lehenengoz Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa bat oholtzatik ezagutzeko aukera, eta izugarria da parte hartzaileengan dagoen sufrimendua, izan antolakuntza lanetan dabiltzanak, izan bertsolariak, zenbat ordu, zenbat eskizofrenia, zenbat antsietate. Gozotik jasotzeko edo. Ez dakit nola bestelakotu litekeen hori, bestelako al litekeen, konturatzen al garen zer-nolako hegoak sortzen dituen bertsolaritzak, edo kulturgintzak, botereaz ari garela-ko, nor izateaz, eta derrigor ote den saltsa hori gure miseria geroratzeko bide.

Akaso ez du emango, baina nik ere borroka irabazi nahi diot desesperantzari. Ez nago ezkor, egon nahi nuke ezker, esker oneko talde bati, bere zati eta bere parte uzten digulako izaten, eta esaten asmatzen ari garelako kantuz, lantuz eta espantuz betetzen ari den egunerokotasun honetan. Esku onetan dago bertsolaritza, ez dagoelako bere esku etorkizuna. Lizuna, isuna, garizuma, bizuma. Atzekoz aurrera pentsatu behar da bertsoa. Amaieratik hasierara. Hau, zer da? 🍷